Дневникова Недељна Култура

Недеља, 28. јул 2024. број 39

ПРИЧА „ДНЕВНИКА"

Маска

Алма Коман

Пре него што се окренем, чак и у полумраку који се бори за светло као што се ја у бесу борим за дах, распознајем Тошићево замишљено лице. Изгледа као да су моје речи изговорене у љутњи изазвале реакцију коју не може или неће да сакрије. Уместо напада он сада не пушта ни гласа од себе. Стоји и емитује ка мени велику забринутост индуковану магнетим пољем мојих констатација.

– Мислите да сам лош? – одшапуће једва чујно.

– Убеђен сам – одговарам лагано спуштајући тон.

– Нисмо ли сви? – наставља замишљено Тошић.

– Познавао сам неколике који нису. Познавао сам добре.

– И? – његова радозналост је скоро опипљива. – Како су прошли у животу? – Зенице му се шире у заинтересованости као да ће сад, на овом оронулом ходнику, од мене чути чисту есенцију васколике гносеологије доступне људском уму.

– Како су добри прошли у животу? То ме питате? Хм... – Замислим се за трен и ја, а онда изјавим што из душе мислим – Добрима доброта даје право првенства ка срећи. Они умеју да буду чешће срећни од осталих. Томе сам сведочио, у то сам дубоко убеђен.

– Срећнији, кажете? Може ли то, заиста, бити? – Тошић не доводи у сумњу мој исказ већ свој став и лагано окреће главу у страну.

– Пробајте и Ви да будете такви. Свима ће нам пријати промена.

Очекујем одговор на моју жаоку. Уместо одговора добијам поглед какав од Тошића никад не бих очекивао. Поглед дуг, дубок, пун разумевања. Признајем - затечен сам. Неколико обичних речи да заузда неман којој до тада ни ватрени бичеви нису могли да пресеку пут?

– Ако немате ништа против – изговарам увиђавно према његовој замишљености – ја бих се сада повукао у своју собу. – Тошић не обраћа пажњу на мене. – Хтео бих да проверим да ли се можда мој цимер вратио. Непријатно ми је кад сам câм.

– Вратио се – каже Тошић као да се и он и његова мисао лагано пробија ка мени из стања обамрлости. – Лично сам га отпратио до кревета.

– Ето, били сте тако фини, да не кажем добри.

– Увек је исцрпљен после консултација – говори Тошић брижно.

– Зар Ви тако називате Ваше сеансе са пацијентима? – питам искено зачуђен.

– Он није мој пацијент – одшапуће Тошић. Гледа ме некако дубоко, с поверењем, направи корак ка мени. Застане настављајући да ме гледа у очи. Ћути и чека. – Он није пацијент – почиње Тошић помирљивије да говори сигуран да је по среди моје незнање, а не провокација. – Он држи консултације. – Примећујем понос у његовом гласу.

– Заиста? Кажите, импресионирајте ме. – Благу заједљивост није тешко детектовати у мом гласу.

– Питајте га сами.

– Он увек ћути – кажем поверљиво, а Тошић обори крајеве усна, не изговара оно што му је на врх језика и што наслућујем да му је мисао. Његову мисао изговарам ја – Нисам достојан? – Са осмехом у врху усана Тошић само слегне раменима. – Видите, докторе, ја нисам поштено ни покушао да проговорим с њим.

– То је Ваш хендикеп – забрза Тошић.

– Опет Ви по старом – љутнем се. – Да није младић Златоусти главом и без браде. – Тошић, још једном, са дозом ликовања слегне раменима.

– Заслужите – каже уз равнодушност која га одаљава од човека и приближава предмету. Окреће се и одлази низ ходник.

– Једном гад - увек гад – прогунђам.

Пратим Тошића погледом. Као траг јаког парфема за њим остаје траг нагомиланог незадовољства својственог човеку коме жељено предуго измиче за прстохват. Враћам поглед на место где је до малопре Тошић стајао. Силуета утиска о њему као устајао ваздух и даље стоји. Утисак о Тошићу: ароганција у заслепљујућем бљеску. Да ли је то његова маска или право лице? Ако је маска, шта скрива? Нису маске само карневалске, нити маске служе само да прикрију лице. Најтеже, а најдебље маске су оне намењене да скрију душу. Маскама људи не скривају врлину или... Или им је баш то намена - да одбране врлину чинећи је непрепознатљивом голом оку непродуховљеног, површног посматрача који се заустављa комуницирајући само са маском, не тражећи скривен лик и рањену душу. Да... маске служе и да сакрију бол. Наноси ли Тошић бол другима да би свој бол омаловажио? Да ли је и Тошић један од људи који маске стављају да би свој јад превели у бестежинско стање, да би га преименовали док врше интуитивну транспозицију истине која боли у улепшану истину која може да се понесе на плећима... Да ли је Тошић један од људи који без маске не би преживели?

– Е, мој Тошићу... – наглас настављам свој унутрашњи монолог – зар не знаш шта паметнији од нас, пре нас рекоше: „Права је истина без облика.". Можда гледаш једним оком само једну раван истине. Јасно ми је - нешто и тебе боли, као што мене боли, као што сваког боли... Само, за разлику од тебе, ја имам картон у овој установи. Имам и читаву екипу која се труди да бол лоцира, па да га онда и отклони. А ти? Ти као да се болу не даш. Отимаш се на неки свој неприступачан начин. Докле? Док и теби не отворе картон и ураде студију случаја? Е, Тошићу, Тошићу... Деловао си ми као остали *Asinus in Pelle Leoni.* Међутим, можда се преварих. Зато, нећу те дирати. Довољно је само да те оставим самом себи. ■

ИНТЕРВЈУ: ЕМИЛИЈА ГАШИЋ, РЕДИТЕЉКА

Сећање је варљиво

Филм „78 дана" је о три сестре: 17, 15 и седам година, њиховој продици, њиховим мами и тати, и новопридошлим комшијама из великог града. И камери која дневнички бележи шта им се све догађа. Година је 1999, крај је марта и почетак је НАТО бомбардовања Србије.

Иако говори о нечему што смо сви доживели током тих, свакаквих 78 дана, овакав филм још нисмо имали прилику да видимо. Направила га је Емилија Гашић, редитељка и сценаристкиња, која је 1999. имала седам и по година. Завршила је Акедемију уметности у Београду, основне студије за филмску режију, а у Њујорку урадила масетер на The New York University Tisch School of the Arts где је била на студијама кемере. Режира, снима и пише сценарија. Заправо, ствара филмове.

Овај њен дугометражни деби, потврђено је то и на управао завршеном Фестивалу европског филма Палић, са лакоћом осваја срца гледалаца. Да филм „78 дана" много вреди и по високим стандардима струке и еснафа, говори и његово приказивање на већ десатак европских филмских фестивала и освојене прве награде на Кипру, у Инсбруку, у Торуну у Пољској, фестивалу у Валенсији, где је овенчан наградом младог жирија за најбољи филм, те наградом и за монтажу. А на управо завршеном 31. фестивалу европског филма Палић, „78 дана", несумњиво заслужено, освојио је „Златни торањ", који међународни жири додељује најбољем филму фестивала, као и признање Горки лист, којим га је наградила публика .

● Шта Вас је потакло да направите један овакав, заиста несвакидашњи филм?

Увек сам чекала последњи тренутак да најмлађим глумцима дам текст, и тако смо све некако провлачили кроз игру

- Све је почело од мојих породичних видео касета. Када сам их дигитализовала, видела сам да све то изгледа као да је неко режирао и монтирао, а уствари су то снимали моји родитељи и моја сестра. Пандемија короне 2020 . године ме је затекла у Њујорку и тамо сам приметила неке сличности са временом НАТО бомбардовања.Ту се десио и тај *моменат еуреке,* да причу сместим у то време, на које ми сећење било готово избрисано, потиснуто... Тада сам схватила да, како се то каже, имам филма, који ће и изгледати као да је снимљен на касети, пре 25 година. Наравно, све што је у филму је сада снимано.

● Писање доброг сценарија укључује лична искуства, али и још много тога. Шта је у том послу било најизазовније?

- Када сам почела да га пишем, схватила сам да не желим да се ослоним само на своје сећање, па сам направила анонимни упитник на интернету. Преко Фејсбука је то почео јако брзо да се шири. Одговоре сам добила од преко двеста људи. То ми је помогло у раној фази писања. Сећање на време бомбарадовања је варљиво као и свако друго. Увек је питање да ли памтите само лепе ствари које сте тада доживели или оно крајње ружно. А био је то скуп јако интензивних осећања заједништва, великог узбуђења и напетости. Сви смо непрекидно били упућени једни на друге. Била је и тог страха, поготово на звук сирене којег сам се тако мала, ужасно плашила. Тек сам се током монтаже филма, слушајући је поново, одвикла од тога да ми од ње није добро.

Фото: Дамир Вујковић

● У филму, глумачка екипа савршено функционише, иако је појединим актерима ово прво искуство на филму?

- Кастинг је трајао скоро годину дана, колико ми је требало да изаберем три сестре. Од почетка сам знала да ћу помешати професионалне глумце са онима којима је то први филм. А то су те три сестре и њихова мала комшиница. Знала сам у да ћу поново да радим са Гораном Богданом, претходно смо редали један кратки филм, док сам са Јеленом Ђокић сада радила први пут. Њих двоје играју родитеље, јер шансе да и за те улоге пронађем натуршчике, који ће уклопити, биле су минималне. Одрасли људи, наиме, не воле да буду пред камером рањиви, ако то већ нису раније научили. Најстарија сестра је Милица Гицић, тада је већ студирала на академији, и из Краљева је. И иначе сам тражила децу из Краљева, Врњачке бање и околине, највише због акцента. Што је такође било важно за уверљивост. Пред снимање смо имали пробе које су биле мало необичне. Деци нисмо давали сценарио. Раније сам радила са њима и знам да она брзо нешто науче и онда све раде механички, толико добро да личе на роботе. А због концепта филма требело ми је апсолутно супротно. Тако самувек чекала последњи тренутак да најмлађим глумцима дам текст, и тако смо све некако провлачили кроз игру. Било је важно да будемо заједно и да се сви навикнемо једни на друге, да се створи узајамно поверење између свих у филмској екипи.

● Који је рецепт за то да све у филму делује неперетенциозно, баш као кућни видео, али истовремено и бескрајно забавано и испуњено истинским емоцијама?

- Снима ли смо „HI8", то је камера која има траку али је запис дигиталан. Користила се после ВХС-а пре ДВД-а. Касете су мале као и камере, врло су лако преносиве, а то је мени било јако битно за ту естетику коју сам одабрала. А и врло је евокативна. Такође, могла сам да понекад и протагонисткињама дам камеру да и оне сниме неке ствари. Да све делује као да се упораво пред вама дешава снимање.

Монтажу сам радила са Јованом Филиповић, с којом од раније имам одличну сарадњу. Монтажа је трајала девет месеци. Дуг је то процес, али за овако нешто је заиста било потребно времена. Јер све смо мало снимали и као документарац, било је и импровизације... Тек, после прве руке монтаже, филм је трајао четири сата. Једноставно, имала сам много више материјала, али места за све у филму нема. Потребно је потом доста веремена да се слегну утисци, једна, па друга тест пројекција, па шта кажу људи, и све то је веома значајно јер се много тога разбистри.

Владимир Црњански

ЧАСОПИСИ

Нова мисао

(Културни центар Војводине „Милош Црњански")

Како у уводнику вели један од уредника Ђорђе Писарев,, у свету стварности и маште, истине и илузија, сањара и практичара, слободе и неслободе, догмата и либерала, демократије и сањане слободе, у свету могућих утопија и реалних остварења, „Нова мисао" се труди да буде „поуздани водич, бедекер који своје читаоце води различитим, не само жанровским, инпутима у потрази за каменчићима смисла". Тако открива шта то исписује ново литерарни сањар Владан Матић, а чиме се то, опет, бави Милутин Ж. Павлов , банатски Маркес. Откривалачки час прозног плетива „Нове мисли" уписан је и у богатим прозним фрагментима који стижу из Аргентине, Словачке, Израела и Турске, а мајстори ткања су Маријана Енрикес, Зузана Куглерова, Елијезер Папо и Шебнем Ишигузел. Као залогај за књижевне сладокусце, може се прочитати аутентичан и запис Новице Ђурића о путовању у манастир Острог са чувеним Миодрагом Булатовићем , а у „Новој мисли" се нашао и поприличан број откривалачких текстова из области ликовне уметности – од елите до маргине, који се налазе у драгоценом блоку испраћеном богатим графичким прилозима...

Поља

(Културни центар Новог Сада)

У новом броју овог дуговеког часописа за књижевност и теорију једно поглавље, под називом „Врт", које је приредила Дарија Аћимовић, посвећено је поезији Маргарет Атвуд. Друго пак поглавље , „Гласови", доноси поетске и прозне текстове Дарије Жилић, Славољуба Марковића, Божидара Мандића, Јелице Кисо, Мирољуба Тодоровића и Мирјане Ђурђевић, док нас „Дозиви" упознају са записима Збигњева Херберта, Владе Урошевића, Јијун Ли и Мамуна Алзаида. „Златна греда" доноси књижевно-теоријске есеје Маје Рогач Станчевић, Милице Маркић и Иване Максић, а овом броју „Поља" ваља прочитати и разговор са Владимиром Копицлом, који је водила Радмила Гикић Петровић. Међу критичарским судовима нашли су се и они о књигама Дејана Алексића „Одавде се види" (Владан Бајчета), Слободана Тишме „Живот песника" (Татјана Росић), Саше Радојчића „Глад за песмом" (Милица Ђуковић) Љубице Арсић „Ти и ја смо били пар" (Владислава Гордић Петковић)...

Летопис Матице српске: уреднички програми

Обележавање јубилеја „Два века Летописа Матице српске" природно је наметнуло идеју да се у једној књизи прикупе текстови његових уредника, јер су такви текстови, након уводника Георгија Магарашевића, идејног творца и покретача часописа, обавезивали сваког уредника на заједнички пут, односно на будућност која се осврће на прошлост. Предговор је написао Душан Иванић, а у књизи су сабрани сви програмски текстови, односно текстови главних уредника који по свом садржају могу да се сврстају у програмске, од оснивања до данас. Књига садржи и слике главних уредника, напомене приређивача, избор из литературе, речник мање познатих речи и именски регистар.

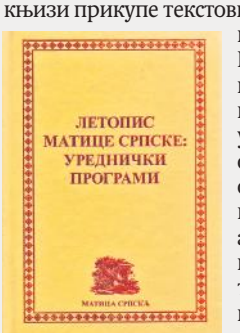

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Крф (1)

Владимир Пиштало

Витор је бразилски професор, пола Јеврејa, пола Пољак. Заједно смо студирали у Америци. Једном га је у Рију оставила девојка. Он је отишао код Макумба чаробнице. Чаробница је извела ритуал. Истог дана Витору су украли кола. Девојка му се вратила али боље да није. Витор нас је возио. После 500 метара нешто је почело да клепеће. Вратили смо се. Заменили смо кола. Опет смо пошли. Видели смо плаве увале. Цветове. Ведре кривине. То ме је подсећало на друга места. Кубу, Родос, Сицилију. Ствари су привремено биле нешто друго. После сам Крф поредио само са Крфом.

Спустили смо се у увалу Агни. Били смо први код Николауса. Над нама, ласта је хранила своје младе. Јели смо пуњене срделе, тарамосалату и грчку салату. Келнер је био Албанац, пристојан младић. Пливао сам и гледао кудрави залив са маслинама и чемпресима. И видео сам га. И волео.

Преко малих чаша зурили смо у плавет.

У Касиопију смо се нашли наспрам албанске обале. Витор је некад био марксист. Декламовао је о Енвер Хоџи: ти живиш у срцу сваког албанског човека, детета и жене. Марксисти су делили Хоџине публикације на универзитету у Рију. Енвер Хоџа је певао:

You are my friend.

И то је требало да буде крај лепоте тог дана а био је почетак. Од места Ацхарави кренули смо у унутрашњост. Никад нисам видео тако древан маслинов гај. Ушли смо у у свет Орфеја и Златне Гране.

Онда је осветљени моменат пао на нас. Окружила нас је поподневна бронза, двојник ружичасте зоре. Витор је певушио тему из Кума. Прошли смо гробље са кипарисима. Старци су се ослањали на штапове и смејали се чистим брковима.

Видели смо ресторан у селу. Прошли смо га. Вратили смо се. Попели смо се у сеновит бар. И одатле је пуцао поглед преко зеленила. Дочекао нас је леп Грк проседих слепоочница. Звао се Филип. Прозорске тенде - полуспуштене. Тај ресторан је био скровито место. Надгледао је маслине и чемпресе. Кувала је Филипова мама. Изнела је печени сир. Кобасицу. Салату од патлиџана. Добро мало вино. Зурио сам у предео мистичан и пун моћи. Суза ми се слила јер сам тај предео гледао сам, јер девојка која ме тог лета оставила није била ту.

Трајао је бронзани моменат.

Распричали смо се са Филипом. Он је некад радио у Њу Џерсију.

- Ви живите у рају – рекао му је Витор.

- Неки пријатељи су продали све што имају на Крфу и отишли у Бразил – рекао је Филип. - Један има троје деце са три различите жене.

- Мудро – закључио је Витор.

***

Цвеће се пело по дрвећу крај нашег хотела. Јеж је прешао преко пута. Прешао сам и ја. Били су фудбалски дани. Грчка је играла против Русије. Привукла ме је кафана под крошњама и рибарским лампама. Хотел Dasia Beach Restaurant, неодољиво ретро, изгледало је да га нико није такао од 1960-их. Често сам седео тамо. Шетао сам стазом покрај мора. Ту су били кафеи. Шупљикаве маслине. Све то видим док пишем.

***

Једног крилатог лава су уклесали у тврђаву града Крфа. Други се злобно осмехивао са зграде. Та зграда је личила на ружичасту вила Џералда Дарела. У њој се некад налазила Јонска академија. Над малим улицама је висило рубље и обешени ЦД-и који су блистали и окретали су се. Забасао сам у тесне сокаке, јео дагње саганаки и пио рецину под чаршавима. Рецина је имала приукус трулежи. Цветни гејзир је досезао висину цркве. Ласте су цичале, ласте су певале и мирисао је јасмин. Слапови буганвилије су се сливали низ зграде и премошћавали улице. У архитектонском музеју живела је Медуза са очима као јаја и појасом од змија. Чували су је леопарди налик на куне.

Папирни цветови буганвилије су падали на степенице. Попио сам огромну количину лепоте тог дана.

Пливао сам на плажи Фалираки која гледа на тврђаву. Валови су ударали као кастањете. Мирисало је море. Нада мном је завила улица Арсениоу. Зид кућа је пао на мене. Тамо је била таверна. Попео сам се, због погледа а не због хране. Седео сам. Бленуо. Волео. Настојао сам да запамтим.

Наступио је тренутак у који прве звезде точе своје сузе.

Светла су клизала по улицама Листона. Под луковима су нудили пистаће, комкват ликер, цедиљке за лимун. У једној радњи је био фајумски портрет. Una faccia una razza.

Продавци су бацали осветљене летеће тањире у небо. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Ход по ивици круга

„Ход по ивици круга", Тијана Катић (НБ „Јован Поповић" Кикинда, Партизанска књига, 2023)

Пише: *Сања Перић*

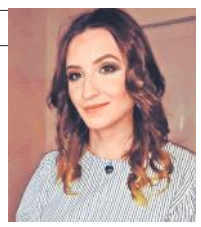

Збирка прича пажљиво одабраног наслова, *Ход по ивици круга*, награђена је прошле године наградом „Ђура Ђуканов" за најбољу необјављену књигу прича аутора млађег од тридесет пет година. Првенац Тијане Катић је парадигматичан пример за разматрање тема прозаиста рођених крајем деведесетих година прошлог века. Ратови деведесетих нису више тематски повлашћени, али се економске и друштвене последице могу уочити у све присутнијој теми миграција у иностранство. И они који одлазе, и они који остају, суочени су са специфичним осећањем неприпадања. Дисфункционални породични односи преовлађују, уз приказ нових облика породице, док се у мушко-женским односима све чешће појављује фигура нарциса-злостављача. Императив успеха води до губитка аутентичности, што се осећа на дубљем, подсвесном нивоу, и покушава повратити кроз уметност и снове. Све то налазимо и у причама Тијане Катић, што не значи да је њено писање лишено оригиналности. У тражењу израза ауторка дели бриге и страхове своје генерације, али не увек и њихове вредности, чиме настаје несклад између старог које се жели одбацити, и онога што се жели сачувати за будућност.

Та врста трвења у смени генерација код Катићеве нема снагу драматичног конфликта. Она пише смирено и са дозом уздржаности, без претераности карактеристичних за младе ауторе првенаца. То понекад резултира сувише проширеном рефлексијом: објашњава оно што се већ дало наслутити, или описује ликове уместо да их показује кроз поступке. Приче, дакле, нису уједначеног квалитета, али јесу уједначеног тона и постојане тематске линије. Њени ликови су обични људи: студенткиња, бака која продаје на пијаци, таксиста, стари сајџија. Тежња да се „живот замисли као слика без филтера" не управља поглед ка грубом лицу стварности, већ ка оном скривеном делу, мање упечатљивом и спектакуларном, али подједнако интензивном у осећајном смислу. Ни у једној од девет прича нема напетости у ишчекивању кулминације: све је усмерено на унутрашњи свет јунака и нежно буђење саосећања према њима. Можда и најбоља у књизи, прича „Казаљке које мере раздаљине" бави се изумирањем лепог, старог заната. „Код сајџије" постаје универзална шифра једног светоназора који се, попут заната, мора пренети некоме, али нове генерације су далеко, „преко океана", а повезаност с њима тешко остварива и слаба.

„Та Америка прогута човека", казује сајџија мислећи на сина, док веш машина вечито „гута" чарапе, а неудобна одећа „гута" цело тело. Прича „Неупарене чарапе" такође говори о губитку повезаности и дубокој усамљености, али овог пута старија генерација преноси вредносни систем у ком су људи замењиви као чарапе: „Исто ти је и са другарицама – изујеш једне, па их замениш другим, јака ствар". Неуклопљеност се исказује кроз фобије, депресију и социјалну анксиозност, о чему ауторка критички размишља: „Пара ми уши тај склоп речи: социјална, па још: анксиозност – као да једна другу леђима одгурују". Понекад се и сама бори са склоповима речи и фразама, не успевајући до краја да уобличи своју мисао.

Богата симболика круга из наслова збирке не исцрпљује се у оквиру очекиваних асоцијација: то је и таблета антидепресива, и песма ЕКВ-а, и Витрувијев човек. Модерна свакодневица посматра се као „живот у празном ходу", док је ход по ивици круга покушај да се сопствено постојање осмисли у ширем контексту, ван унапред задатих ограничења. Иако то није увек случај на нашим књижевним конкурсима, рукопис Тијане Катић несумњиво је заслужено награђен. Развијањем и неговањем свог књижевног дара, млада ауторка могла би у будућности бити уписана у ред значајних стваралаца новије српске прозе. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Човек који је егземплар фантастичне зоологије

Пише: *Ђорђе Писарев*

Разматрали смо ситуације у којима су животиње преузимале улогу књижевних јунака, али још је занимљивија опција где су животиње не само замишљени као јунаци, него су чак и измишљене и непостојеће, што причу подиже на неку врсту дупле експозиције фикције. Читаоцима новог доба близак је пример неизбежно често спомињаног великана књижевног стваралаштва и мајстора речи који је обележио 20. век, Хорхе Луиса Борхеса, и који је, међу осталим (измишљеним) чудесима, написао, у сарадњи са Маргаритом Гереро, и књигу о измишљеним бићима "Приручник фантастичне зоологије". Написао или саставио, свеједно, али је тај бестијаријум, можда, више склоп истраживања и прекопавања старих књига, енциклопедија и системских бележака о митологијама древних народа и плод колико имагинације, толико и сакупqачко – колекционарске страсти једног од најстраственијих читалаца новог (нашег) времена), а један од тумача овог дела, хрватски књижевник Тонко Маројевић, забележио је у првом издању ове књиге на нашим просторима – Знање, Загреб, 1980 – да је идеја била да се на једном месту окупе сва литерарна чудовишта, плодови током векова набујале усмене и писане традиције и рафинираних анимални хибрида низа песника, путописаца и теолога, што је већ само по себи било субверзивно наспрам збиље, "а кад се то учини учини с подругљим објективизмом... мора нам бити јасно да смо суочени с ироничним успостављањем једног света паралелног нашем, али својеглавог и самодостатног".

Није Борхес једини творац прича који није одолео искушењу да створи сопствени бестијаријум фантастичне зоологије заснован на, бар у траговима, већ препознатqивим елементима чудног, застрашујућег или гротескног, бар посматрано из визуре људских створења. Својеврсни клон споменуте књиге, писан деценијама касније, завршио је у хогворстској библиотеци, аутор је Саламандер Скамандер, а дело је именоване као "Фантастичне звери и где их наћи" и, наравно, овде је своје прсте умешала Џоан Роулинг. Како то већ бива код настављача, помешане су бабе и жабе, па отуд и акрепи, баксузни јастогризи, баштенски патуљци и базилиски, али и блатокопи и црвенкапе. И овде можемо рећи да је успостављен паралелни, али својеглави свет јер како другачије протумачити, на пример, одредницу "пуж шарендаћ": "Шарендаћ је џиновски пуж који мења боју на сваких сат времена и за собом оставља изузетно отрован слузав траг од кога све биљке преко којих пређе увену и сасуше се. Шарендаћ се јавља у неколико афричких земаља, иако су га чаробњци успешно одгајали и у Европи, Азији и Америци. Они који уживају у њиховим каледиоскопским променама боја држе их као љубимце, а њихов отров је једна од ретких познатих супстанци које могу да убију хорклампе"?

Измишљена необична, ал застрашујућа створења разбацана су диљем свима нама познатих књижевних дела. Тако су они знани и рабљени књижевни ликови у корпусу француске књижевности која припада жанру фантастике, заправо хорора, попут "смаре" (Шарл Нодије) или "хорле" (Ги де Мопасан"), у српској књижевности јавља се птица "гроусе" (она обично скакуће на једној нози јер друге и нема. Јавqа се тамо где владају паранормалне силе и тамо где се појављују људи од пера. На глави има смарагдну ћубу и урокqове очи. Уколико ловац дозволи да га она погледа, може ићи кући, сести и плакати), а у савременој англосаксонској књижевности знана су чудовишта која припадају урбаној митологији, живе у подземљу великих светских метропола и сматра се да су "власништво" Нила Гејмена који врло ефектно) троши Нил Гејмен у својим романима. На разне врсте змајева и не треба трошити речи (Толкин, Легвин и Мартин), а камоли на литерарне досеткепопут оног ванземаљца што је дошао на планету Земљу да успостави контакт, а завршио као доручак јер је наликовао обичној зеленој салати!

Највећи (новокоперникански) обрт, ипак, дешава се тамо где је најмање очекиван. Тиче се оних већ универзалних књижевних јунака попут голема, који је, преузет из јеврејске традиције, опредмећен и вредносно уздигнут у мајсторском роману Густава Мајринка, као и о Франкештајна, литерарном производу Мери Шели. Ту већ говоримо о ономе што је "више него људски" (Теодор Старуен), а литерарна нит затим води ка пробитачном корпусу прича о зомбијима у савременој литератури, а можда је давно већ окончана романом "Ја сам легенда" Ричарда Метисона.

Треба ли подсећати да последњи припадник људске врсте умире схватајући да Земља сада припада (мртвим) "зомбијима", а да је он, као Човек, заправо последње (живо) чудовиште? ■

НАГРАДА „НОВИЦА ТАДИЋ"

у њеним сновима / La douleur exquise

Тамара Радевић

отерао је беле бикове
лабудове и орлове
скаменио кише
угасио ватре

спалио Одисеју
спасио Троју
заштитио пету

из дрвеног коња
у зараслом двориштy
чују се гласови
њихове деце

La douleur exquise, француски; термин који описује сва осећања повезана са неузвраћеном љубављу. Дословно значи изузетан бол, бол од жеље за нечим што не можете имати, као што је неко ко вам никада неће узвратити осећања.

КАД СЕ СРБИ ДОСЕЛИШЕ У ИТАЛИЈУ

Коло, вино и Сибињанин Јанко

Мила Михајловић

Склањајући се од Турака после пада Смедерева, током једне од седам великих сеоба Срба у Италију, група српских избеглица се населила у град Ђоја дел Коле. На вест да је постала владарка моћне Напуљске краљевине, Изабела дел Балцо је из града Леће кренула на крунисање у Напуљ. На путу се са свитом 1. јуна 1497. године зауставила да предахне у граду Ђоја дел Коле, на двору маркиза од Битонта, Андрее Матеа Аквавиве где је, у њену славу и част, уприличена величанствена свечаност и гозба. Међу главним учесницима догађаја били су српски досељеници, „склавуни". У град су дошли и населили се након 1462. године, на позив и привилегије добијене од Изабелиног свекра, арагонског краља Фердинанда Другог званог Феранте, захвалног за помоћ српском деспоту Стефану Бранковићу Слепом и Скеднербегу који су му својом војском 18. августа 1462. омогућили да победи Анжујце и збаци их са трона Напуљске краљевине.

У краљичиној пратњи је био и песник и путописац Рођери де Пађенца, лични краљичин секретар и аутор поеме о краљичином животу од осам књига коју је по њој назвао „Ло Балцино". За дворског песника је у граду Ђоја дел Коле најзначајнији био сусрет са Србима, новим краљичиним поданицима, па га је подробно описао. У XVIII сонету књиге V, у стиховима почев од 625. поеме, Рођери де Пађенца је записао да су Срби на свечаности плесали чудну и необичну игру коју су звали „коло". Плес је био потпуно различит од тадашњих дворских игара, за који каже да је био живахан, окретан и скоро вратоломан, у којој су Срби играли непрекидно „скакућући попут коза" и при том „гласно на свом језику подвикивали".

Песник наводи и имена учесника, њих тридесетак, па на страницама поеме ниже стара српска имена: Ратко, Милица, Вучета, Стана, Вукашин, Рашко, Ружа, Вук, Душко, Ђуро, Јанко, Јурко, Милко, Радоња, Петко, Радич, Вучета, Вујко, Радослава, Љуба, Вука, Станица, Мила, Цвјета. Била је ту и лепа Вукосава, али и Стија, снаха Радоњина. Записао их је 28, мада каже да је учесника било много више, само што им имена није успео да разуме, па их није ни записао. Слушајући Србе како певају, Рођери де Пађенца је сачинио фонетски запис једне од песама која му се највише допала, чиме је историји оставио најстарији запис српске народне епске поезије. Забележена је онако како ју је песник чуо, ослањајући се искључиво на слух, јер су је Срби певали на језику који он није познавао. Песму је 1977. године открио академик Мирослав Пантић. У песми је исказан историјски догађај,

тамновање Сибињанин Јанка у смедеревској тврђави десетак година пре великих српских сеоба у Италију.

Врло је интересантан и историјски вредан још један детаљ из поеме. На гостинској трпези маркиза Андрее Матеа Аквавиве у част краљице нашло се и одлично локално вино, оно што ће га крајем 18. века дон Франческо Филипо Инделикати назвати *Примитиво*. За то вино, Рођери де Пађенца у својој поеми наводи да су га Срби пили и наздрављали „по свом обичају" и то сви одреда: и мушкарци, и жене, и одрасли и они који су још деца. Де Пађенца зачуђено бележи и да је Стија, снаха Радоњина, пила највише од свих. По италијанској архивској грађи се сазнаје да су Срби лозу тог вина донели из својих крајева.

Потврђује то и чињеница да се оригинална лоза вина *Примитиво* данас гаји и успева на само два места у свету: у овом делу Пуље и на падинама Фрушке Горе. Вино које су у Италију донели собом српски досељеници је после пуних пет векова, добило и светску славу, нарочито након што је, после једне дегустације организоване у Лос Анђелесу 2018. године за потребе увоза, тадашњи председник Сједињених Држава, Доналд Трамп, купио 720 гајби овог вина са по шест флаша у свакој, укупно 4.300 боца вина марке *Примитиво* из Ђоја дел Коле, произведеног у кантинама Аквавива деле Фонти, баш тамо где су га нови српски поданици маркиза од Битонта први пут били засадили. ■

ДЕЛО АЛЕКСАНДРЕ ВРЕБАЛОВ ИЗВЕДЕНО У ИТАЛИЈИ

Антене

Пише: Мирослав Стајић

У почетку беше икона. Богородица нежности. Историчари уметности је приписују чувеном критском иконографу Ангелосу Акотантосу. И сврставају је у ред највреднијих експоната поставке Африка&Византија Музеја уметности у Кливленду. Али за вернике, Богородица која у рукама држи малог Христа није тек артефакт. Она је заштитница, видљиви знак Божје благодати, портал ка царству небеском...

Када је 2017. кливелендска кућа уметности позвала Александру Вребалов да напише комад инспирисан било којим уметничким делом из њихове богате колекције, управо је Акотантосову Παναγία Ελεούσα, која датира из периода касне Византије (1425–50) , новосадску композиторку пожелела да окружи звуком. Заправо појањем - „јер слушни пандан икони јесте појање". Тако су настале „Антене"...

Захваљујући студенткињама АУНС Ивани Јовановић и Викторији Армбрустер током реализације пројекта „Италија - Србија" настала је обимна видео документација, која ће бити темељ за два документарна филма: први о концертима на Мителфесту и у Трсту и други о феномену композиције „Антене"

А онда се свет суочио са короном. Музеји су затворени, концертне дворане такође. И планирана премијера композиције, која је у Кливленду, под сводом где се чува Богородица нежности, требало да уједини поје из Манастира Св. Архангела у Ковиљу и чувени Кронос квартет - отказана је. Али живот није стао. И фрагменти „Антена" ипак су се, захваљујући интернету, чули диљем света: Кроносовци су их 14. априла 2020. одсвирали у својим домовима широм Сан Франциска, док се из Ковиља чуло појање тада монаха, а данас владике, Јеротеја.

Годину дана касније, 7. маја 2021, у Жупној цркви Имена Маријина, захваљујући разумевању управе Музеја у Кливленду, која је пристала да светска премијера „Антена" буде у Новом Саду, први пут је дело изведено у целости онако како га је Александра Вребалов замислила: са мешовитим хором, четири трубе, двоје оргуља, гудачким квартетом (TAJJ), звонима и хором Школе црквеног појања „Свети Јован Дамаскин". Све под управом маестра Божидара Црњанског.

Снимак извођења „Антена" чуо је и познати италијански виолиста Андреа Амендола, професор на Конзерваторијуму „Ђузепе Тартини" из Трста. Већ од раније, не само упознат него фасциниран опусом Александре Вребалов, „јединственим по много чему, али прожетим и утицајима поднебља из којег долази, и Америке, у којој годинама стваралачки делује", пожелео је да ову композицију представи и публици у Италији.

Тако је настао пројекат сарадње "Италија – Србија", у оквиру којег су „Антене" окупиле уметнике Академије уметности из Новог Сада, Факултета музичке уметности из Београда, Конзерваторијума „Ђузепе Тартини" и Конзерваторијума „Бенедето Марчело" из Венеције. Њима се придружио Хор Школе црквеног појања „Свети Јован Дамаскин" под управом Владимира Антића.

Након неколико дана припрема у истарској уметничкој колонији у Грожњану, „Антене" су под управом Петра Матошевића, хрватског диригента и сечањског зета, који је завршио тршћански конзерваторијум, изведене најпре 23. јула на познатом „Мителфесту" у Чивидале дел Фриули, а вече касније у прелепој катедралној базилици Сан Ђусто Мартире у Трсту. У истом овом саставу дело Александре Вребалов ће поново бити изведено 5. октобра у Катедрали Блажене Девице Марије на Врачару у Београду и 6. октобра у Жупној цркви Имена Маријина.

И један круг ће се тако затворити. Али тим ће се извођењима „Антена" у Београду и Новом Саду неки нови кругови без сумње почети исцртавати. ■

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „УМПАХ-ПАХ, КОМПЛЕТНА КОЛЕКЦИЈА"

Посластица за стрипољупце

Пише: Илија Бакић

У врелим летњим данима "Чаробна књига" објавила је, у библиотеци "Стари континент – специјална издања", још једну посластицу за стрипољупце свих генерација: комплетну колекцију "Умпах-Паха", првог заједничког рада тандема Рене Госини (1926-1977) и Албер Удерзо (1927-2020), који ће својим делима померити границе 9. уметности. Како приличи оваквим књигама, знатижељници ће (на чак 184 колор стране између тврдих корица) моћи да се погосте са свих 5 епизода стрипа те обиљем пратећег материјала који открива мање познате или сасвим непознате појединости о серијалу. Елем, у зиму 1951. срела су се двојица младих цртача Удерзо и Госини и схватили да имају много заједничких ставова и идеја о стрипу. Будућа сарадња у којој је Госини, као слабији цртач постао сценариста, прекинута је и пре стварног почетка јер је Госини отпутовао у Америку да тамо ради-црта и илуструје. Удерзо, велики љубитељ Дизнија и америчке културе хтео је да га прати али је остао у Француској због женидбе. Ипак, двојац је размењујући писма осмислио кратки карикатурални стрип о "Умпах Паху Индијанцу" и његовом племену које се држи традиције услед модерне Америке; имали су подршку славних колега, текст је у балоне уписао ни мање ни више него Милтон Каниф! Али, стрип нико није хтео да купи и објави па је Госини одустао од нуђења и ставио га је у фијоку. Тих 8 страна налази се у овој колекцији као доказ рада младих таленната.

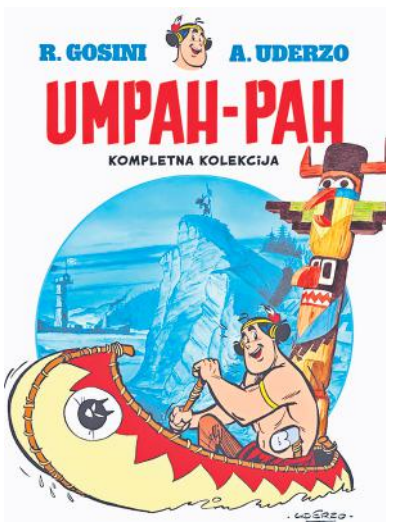

По Госинијевом повратку у Европу тандем је наставио сарадњу на више стрипова. Госини је, као већ познати аутор, 1956. добио понуду да ради за престижни часопис "Тинтин". Две године касније од њих добија поруџбину са стрип серијал и Умпах-Пах постаје актуелан, уз битне промене: радња се дешава у XVIII веку, у време француске колонизације Америке, делом је ослоњен на историју и етнологију (Госини је користио и грађу коју је спремио за "Таличног Тома"); цртачки је стрип динамичнији и зрелији, ликови и сама сцена су много детаљнији, дочаравање покрета убедљивије...

Први наставак серијала објављен је 2. априла 1958. Публици се стрип допао па су авантуре Умпах-Паха и његовог брата Витеза од киселе штрудле познатог и као Дупли скалп наставиле да излазе; чак су се појавиле и грамофонске плоче на којима су глумци "играли" стрип епизоде. Ипак, на годишњој анкети "Тинтина" о популарности стрипова "Умпах-Пах" је стигао тек на 11. место! То је мало охладило ентузијазам аутора. С друге стране, крајем 1959. почео је да излази нови стрип часопис "Пилот" који су основали Шарлије, Госини, Удерзо, Ебрар и Клото. Удерзо је сваке недеље морао на нацрта две табле "Умпах-Паха", две табле "Астерикса" и таблу "Тангија и Лавердира", што он једноставно није могао да одради па је, уз додатак неких уговорних зачкољица, "Умпах-Пах" престао да излази а тандем се потпуно посветио свом ремек-делу "Астериксу".

Прича "Умпах-Паха" започиње епизодом "Дупли склап" и пристизањем француског брода „Дрски" на обале дивље Америке. На радост не много храбре посаде, Витез од Киселе Штрудле јавља се да извиди неистражене земље. А на обали је скривен Умпах-Пах, најхрабрији ратник племена Шавашаваха, који скаче на витеза и открива да овај има два скалпа (перику и праву косу). Умпах-Пах одводи заробљеника у село и представља поглавици Дебелом бизону, врачу Плачку, намћорастом старцу Једнозубом (који убрзо постаје Безуби). Пошто положи необичне испите (испијање топле чоколаде, голицање пером испод носа, гађање луком и стрелом завезаних очију) Умпах-Пах добија Витеза за свог брата...

Госини је у "Умпах-Паху" демонстрирао сву своју вештину градећи веселе приче које имају сталну 'екипу' у срцу које су снажни, простодушни (понекад наивни) Индијанац и неспретни, невешти Витез, добродушан али не много користан. Сваки од споредних ликова је препознатљив и врло користан да закомпликује ситуације; чак и кокошке имају своју улогу у заплету! "Умпах-Пах" је део стрип историје ових простора; објављиван је у "Панорами" од 1965. године, потом од 1969. у "Стрипотеци" па у "Екс алманаху"; "Бисер стрип специјал" из 1985. објавио је комплетан серијал у црнобелој штампи а "Форум маркетпринт" је 1990. објавио серијал у пет свезама меких корица. Издање "Чаробне књиге" је преко потребна коначна верзија овог стрипа намењена свим стрипољупцима. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Луна: Месечев освит

Ијан Мекдоналд

(Лагуна, 2021)

Реч критике

Ијан Мекдоналд (1960) је британски писац спекулативне фикције који се бави научнофантастичним темама, истражујући у својој прози могући утицај технологије на свакодневни живот, често тражећи протагонисте у културама које запад види као „друге", или јунацима које су на неки начин маргинализовани. „Месечев освит" је трећа и последња књига из саге о Луни, у којој Мекдоналд описује живот на Месецу који је Земљина индустријска колонија, сурови и егзотични нови свет који се првенствено повинује токовима новца. Трећа књига доноси коначни расплет крвавог сукоба између Пет змајева, односно пет владајућих породица које управљају различитим индустријама на Месецу.

У свом богатом тексту Мекдоналд је увек на ивици да направи право мало научнофантастично ремек дело, али нажалост, ту линију не успева да пређе (мада јој је увек близу). Његови ликови су увек упечатљиви и занимљиви, а worldbuilding (готово налик филозофској вежби) је врхунски. Месец је уверљив свет са својим чудним свецима-оришима, са Госпом хиљаду смрти као персонификацијом суровог пејзажа Земљиног сателита, еклектичном мешавином култура, филозофијом живота заснованој на трговини, породици, на одбројавању преостале количине кисеоника или података, и на друштвеним структурама које су колико егзотичне и маштовите, толико и крајње логичне.

Али он свом раскошном свету никад не даје до краја да дише – ретке су камерне или емотивне сцене у којима ликови имају довољно простора да се сасвим покажу као обична људска бића – сви су увек у грчу, у борби за голи живот, у немилосрдном међусобном надмудривању. Оваква атмосфера одговара сурово либертаријанском свету који је осмислио, али у исто време сувише кратки резови одсецају делове његовог универзума, прелећући преко фантастично осмишљених пејзажа и чудних градова Месеца, остављајући читаоца као задивљеног, али не сувише емотивно инвестираног посматрача френетичног и крвавог расплитања судбина ликова.

Настасја Писарев

Цитат

Тве заводи сва Алексијина чула. Ту су боје, облици, сенке и кретње које никад не виђа у Меридијану. Десетине музика, стотине гласова – деца! птице! – хиљаду жагора, граја и метежа: грмљавина и пљускање цеви за воду, зов и хор топлих влажних ветрова кроз вентилационе цеви, мушичави крик електромотора – шта је то? Двоје клинаца на моторној дасци? Тве засипа Алексијину кожу са педесет различитих мошуса и феромона; горак је и сладак, укусан и слан на њеном језику; то је осећај топлине у свакој ћелији њеног тела, вишег ваздушног притиска, влажности, и није ли гравитација непрестано малчице ишчашена?